

מכון חיים הרצוג
לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמן הציבור בתקשורת | דו"ח מס' 3 - מאי 2004

עמדות הציבור כלפי סיקור הסיכסוך הישראלי-פלסטיני

ד"ר יורם פרי, ד"ר יריב צפתי, ד"ר דניאל דור

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון

מדד אמון הציבור בתקשורת
דו"ח מס' 3 - מאי 2004

עמדות הציבור כלפי סיקור הסיכסוך הישראלי-פלסטיני

ד"ר יורם פרי, ד"ר יריב צפתי, ד"ר דניאל דור

מדד אמון הציבור בתקשורת

מדד אמון הציבור בתקשורת הוא אינדקס המבוסס על מחקרים שנערכו במספר מדינות, ובעיקר בארה"ב, הבוחן את יחס הציבור לתקשורת – העיתונות, הרדיו והטלוויזיה. המדד בוחן את השתנות ההערכות, התפישות והציפיות של הציבור מן התקשורת באופן שוטף, מספר פעמים בשנה, במיוחד בהקשר לאירועים דרמטיים. המחקר הראשון, שבנה את המדד, נערך בראשית 2003 והמימצאים פורסמו בדו"ח הראשון שיצא מטעם מכון חיים הרצוג במרץ 2003. את הדוחות הקודמים ניתן לראות באתר המכון באינטרנט www.tau.ac.il/institutes/herzog/

מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה והנושא את שמו של הנשיא השישי של מדינת ישראל, הוקם כדי לעסוק במחקר אקדמי בזיקה, בקשר ובהשפעות ההדדיות שבין התקשורת, החברה והפוליטיקה. הוא נועד לשמש מקום מפגש של אקדמאים, חוקרים, עיתונאים, יוצרים, מבקרים חברתיים וקובעי מדיניות, השותפים להכרה בדבר המשמעות החברתית העמוקה שיש לתקשורת בימינו על החברה, הפוליטיקה והתרבות ומבקשים ללמוד אותה, להבינה ולטייב אותה. ביסוד פעילותו עומדת ההכרה, כי מערכת תקשורת חופשית, יעילה ופרופסיונלית, הנהנית מאמון ציבורי, היא תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה בריאה ואפקטיבית. דווקא בתנאים של אילוצים ביטחוניים בהם מצוייה ישראל, חופש הביטוי והזכות לדעת אינם מותרות אלא מהווים תנאי הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה. המכון יזום ועורך מחקרים בתחום הזיקה שבין התקשורת לבין החברה והפוליטיקה, מקיים כנסים מדעיים בנושאים אלה ומשתף פעולה עם מכוני מחקר דומים בעולם. במסגרת זו מפרסם המכון מחקרים ופרסומים אחרים בכדי להשפיע על מקבלי החלטות. תחום פעולה שני של המכון הוא בקרב הקהילה הפרופסיונלית של עיתונאים ואנשי תקשורת, במטרה להגיע להבנה עמוקה יותר של בעיות הפרופסיה והזיקה שלה לדמוקרטיה. במסגרת זו מקיים המכון יחד עם מועצת העיתונות מערך של השתלמויות מקצועיות לעיתונאים. כמו כן עורך המכון ימי עיון, יוזם דיונים וביוררים מקצועיים ומפגשים בינלאומיים של עורכים ועיתונאים. תחום פעולה שלישי של המכון מיועד לקהל הרחב ותכליתו לטפח אוריינות תקשורת: להגביר את הבנת התקשורת ודרכי פעולתה ולפתח מודעות ציבורית לחשיבות חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת, לעודד את הקריאה הביקורתית של התקשורת ואת המעקב הביקורתי כלפיה.

ראש המכון:	הוועדה האקדמית:	הוועד המנהל:
ד"ר יורם פרי	פרופ' אינה וינר	פרופ' איתמר רבינוביץ
	פרופ' חיים חזן	פרופ' שמעון ינקלביץ
	פרופ' תמר כתריאל	פרופ' אינה וינר
	פרופ' אהרון קליימן	גב' אורה הרצוג
	פרופ' דפנה למיש	ח"כ יצחק הרצוג
	פרופ' עמוס שפירא	תא"ל מיכאל הרצוג

המחקר בוצע ע"י מכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל בפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל-אביב. מכון כהן משלב פיתוח אקדמי של תיאוריה ומתודולוגיה של סקרים עם ביצוע מחקרי דעת קהל עבור חוקרים באקדמיה.

© כל הזכויות שמורות

מאי 2004

מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה
הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל-אביב
תל-אביב 69978

טל' 03-6405866

פקס 03-6406545

E-mail: mherzog@post.tau.ac.il

www.tau.ac.il/institutes/herzog

עיצוב: יעל כפיר, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל אביב

תמצית המחקר

מחקר זה בוחן את עמדות הציבור באשר לסיקור הסיכסוך הישראלי-פלסטיני בתקשורת הישראלית. בכירי התקשורת – עורכים, כתבים ופרשנים – מאוחדים בדעתם, כי הציבור מעוניין קודם כל בסיקור "ישראלי", סיקור שמאחד את השורות, מנסח את נקודת ההשקפה "שלנו", ואינו מעלה אל פני השטח את גירסת הצד השני, שאותה, לטענת העיתונאים, הקהל אינו רוצה לשמוע. סגנון הסיקור הנוכחי של העימות עם הפלסטינים נגזר מתפיסה זו, המבוססת בעיקר על אינטואיציות ופחות על מחקר אמפירי. במחקר הנוכחי אנו משלימים את התמונה באמצעות סקר של צרכני התקשורת. שאלנו מדגם מייצג של ישראלים יהודים האם הם שבעי רצון מן הסיקור התקשורתי של העימות; האם הם היו רוצים לדעת יותר, או אולי פחות, על מגוון נושאים הקשורים בעימות? האם הם חושבים שחשוב שהתקשורת תסקר באופן מעמיק את הנושאים האלה? האם הם היו מעוניינים שדיווחי התקשורת יהיו מבוססים על מקורות פלסטינים, בנוסף על המקורות הישראליים? ממצאי הסקר מעמידים בספק חלק מהנחות בכירי התקשורת הישראלית.

- רוב המשיבים, כ-55%, הביעו שביעות רצון נמוכה מן הסיקור החדשותי של העימות. רק כ-40% הביעו שביעות רצון גבוהה.
- המשיבים גילו רמות נמוכות של ידע באשר לעימות ולחברה הפלסטינית – רק 40% השיבו נכונה לשאלה מיהו ראש הממשלה הפלסטיני; רק 17% העריכו נכונה את שיעור הפלסטינים התומכים בהמשך פיגועי התאבדות (בעוד ש-45% הפריזו בהערכה זו); רק 20% השיבו נכונה לשאלה בדבר מספר הפלסטינים שנהרגו בעימות, מאז שפרץ בספטמבר 2000.
- כ-55% אחוזים מהמשיבים מרגישים שהם צריכים לדעת יותר על תוואי גדר ההפרדה והשפעתה על החיים בשטח. כ-42% השיבו, כי הם מרגישים שהם צריכים לדעת יותר על היחסים בין המתנחלים לבין הפלסטינים. כ-40% מרגישים שהם צריכים לדעת יותר בנושא המחסומים בשטחים. כ-45% מרגישים שהם צריכים לדעת יותר בנושא המאחזים הבלתי חוקיים בשטחים.
- רוב המשיבים (כ-55%) מעוניינים, שבסיקור העימות התקשורת תסתמך על מקורות פלסטינים, בנוסף על המקורות הישראליים.
- מדד אמון הציבור בתקשורת עומד על 2.92 (בסולם של 1 עד 5). זוהי ירידה קלה בהשוואה לסקר הקודם, שנערך במרץ 2003, בימים שלאחר פרוץ המלחמה במפרץ.

השאלה הבאה עולה כמעט בכל דיון על אופי הסיקור התקשורתי של הסיכסוך הישראלי-פלסטיני בישראל: האם ציבור צרכני התקשורת מרוצה מאופן הסיקור הקיים? האם הוא היה רוצה לדעת יותר? ואולי פחות? האם הוא מעוניין בסיקור "ישראלי", "פטריוטי", "מגוייס", "חד-צדדי", או אולי דווקא בסיקור "מאוזן" יותר, "מעמיק" יותר, הכולל גם את נקודת ההשקפה של הצד השני? בכירי התקשורת – עורכים, כתבים ופרשנים – מאוחדים בדעתם כי הציבור מעוניין קודם כל בסיקור "ישראלי", סיקור שמאחד את השורות, ומנסח את נקודת ההשקפה "שלנו", ואינו מעלה אל פני השטח את מה שאנחנו לא כל כך רוצים לדעת. תמונת העולם הזו מספקת לבכירי התקשורת אליבי נוח: גם אם היינו רוצים לייצר תקשורת מסוג אחר, לא היה מי שיקנה אותה. היא הופכת את הטיעון הנגדי, שעל-פיו ציבור צרכני התקשורת בחברה הדמוקרטית זכאי לסוג אחר של סיקור, לאשליה אוטופיסטית: זכויות לחוד ומציאות לחוד. ובמציאות האזרחים אינם מעוניינים לממש את "זכות הציבור לדעת", אלא ההיפך. הם מעדיפים לדעת כמה שפחות.

על מה מבוססת תמונת העולם הזו שבכירי התקשורת מחזיקים בה? למרבה ההפתעה, היא מבוססת על מעט מאד מחקר אמפירי. היא מונחלת במערכות החדשות כתחושת בטן מקצועית, והיא מסתמכת בעיקר על פרשנות אינטואיטיבית של נתוני הרייטינג: אם רוב הציבור מעדיף את "ידיעות אחרונות" על פני "הארץ", כנראה שהוא מעדיף את מה ש"ידיעות אחרונות" מציע לו. אבל, כידוע, כוחו של "הטיעון מן הרייטינג" מוגבל ביותר: נתוני הרייטינג מצביעים במקרה הטוב על שיקולי הבחירה של הציבור מתוך ההיצע הקיים. הם אינם מלמדים דבר וחצי דבר על העדפותיו האמיתיות. הדו"ח השלישי בסדרת מחקרי אמון הציבור בתקשורת, המוצג כאן, מוקדש לשאלה הזו בדיוק: מה היה ציבור צרכני התקשורת רוצה לדעת על הסיכסוך הישראלי-פלסטיני? האם הוא חש שהוא יודע מספיק? על מה היה רוצה לדעת יותר? הדו"ח מבוסס על סקר בהשתתפות 505 נשאלים יהודים, ותוצאותיו מרשימות: הן מטילות צל כבד של ספק על ההנחה שהציבור אינו רוצה לדעת. ברוב המקרים, כך מתברר, הציבור מעוניין בסיקור מאוזן ומעמיק יותר, גם כאשר משמעות הדבר היא הענקת משקל משמעותי לפרספקטיבה הפלסטינית.

כך, למשל, נשאלו המרואיינים האם לדעתם על התקשורת הישראלית להסתמך על מקורות ישראלים או פלסטינים כאשר היא מסקרת את האירועים. נוסח השאלה היה: "האם לדעתך, בסיקור האירועים בשטחים התקשורת הישראלית צריכה להסתמך על מקורות ישראלים, מקורות פלסטינים או על מקורות משני הצדדים?" רוב המשיבים (כ-56%) ענו, כי היו מעוניינים שהתקשורת תתבסס על מקורות משני הצדדים. מנגד, כמעט 40% היו רוצים שהתקשורת תסתמך רק על מקורות ישראלים. רק משיב אחד מתוך 505 השיב כי חשוב שהתקשורת תסתמך רק על מקורות פלסטינים. חמישה משיבים (כאחוז אחד בלבד) אמרו, שהם מעדיפים שהתקשורת לא תסתמך לא על מקורות ישראלים ולא על פלסטינים.

שאלת ההמשך הייתה זו: "ובמידה ויש סתירה בין המקורות הישראלים למקורות הפלסטיניים, האם לדעתך התקשורת הישראלית צריכה להציג רק את הגירסא הישראלית, להציג רק את הגירסא הפלסטינית, להציג את שתי הגירסאות אך להבליט את הגירסא הישראלית, להציג את שתי הגירסאות אך להבליט את הגירסא הפלסטינית, או להציג את שתי הגירסאות באופן שווה?" התשובה השכיחה ביותר הייתה: "להציג

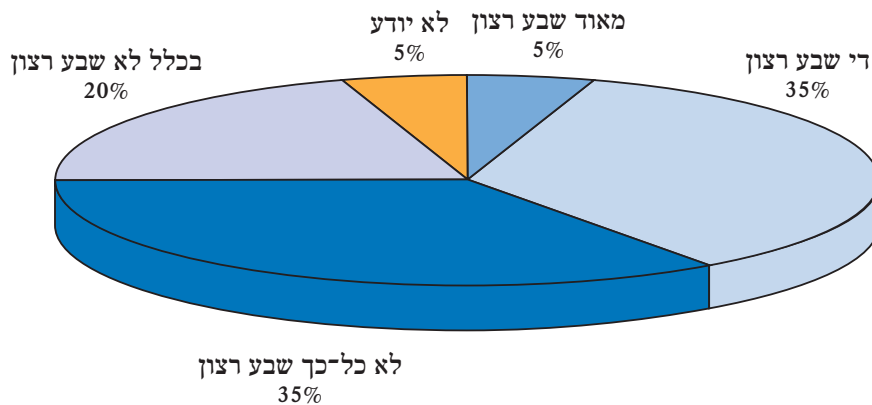
את שני המקורות באופן שווה". באפשרות זו בחרו כמעט 42% מהמשיבים. כ 29% היו מעדיפים שהתקשורת תציג את שתי הגירסאות, אך תבליט את הגירסא הישראלית. רק כרבע מהמשיבים היו מעוניינים שהתקשורת תציג רק את הגירסא הישראלית.

השאלה הזו בדיוק עולה מדי יום בסיקור החדשותי של הסיכסוך. כמעט לכל אירוע מתלווה גירסא ישראלית וגירסא פלסטינית. חוץ מאשר במקרים יוצאים מהכלל, התקשורת הישראלית מספרת את סיפורו של האירוע מנקודת מבט ישראלית כמעט-בלעדית. כאשר הגירסא הפלסטינית מופיעה, היא נדחקת כמעט תמיד לשולי הסיקור. חלק גדול מאמצעי-התקשורת אינם מעסיקים כתבים לעניינים פלסטיניים במשרה מלאה, ובאחרים מעמדם החדשותי של הכתבים האלה נחות מזה של הכתבים המדיניים והצבאיים. זהו אינו מצב המאפשר סיקור שמציג את שני המקורות "באופן שווה", וגם לא כזה המציג את הגירסא הפלסטינית באופן מלא ומכובד, אבל "מבליט" את הגירסא הישראלית. תוצאות הסקר שלפנינו מעידות על כך שרוב הציבור מעדיף לקבל סוג אחר של חדשות. ראוי שבכירי התקשורת יקחו את תוצאות הסקר הזה לתשומת לבם.

המרוויינים נשאלו לגבי שביעות רצונם מהסיקור התקשורת של העימות בין ישראל לפלסטינים. נוסח השאלה היה: "באיזו מידה אתה שבע רצון מהאופן בו התקשורת מסקרת את העימות בין ישראל לפלסטינים?" רוב המשיבים (כ-55%) הביעו שביעות רצון נמוכה מהסיקור, ומתוכם כ-20% אמרו כי אינם שבעי רצון מסיקור העימות בכלל. רק 5% אמרו כי הם "מאוד" שבעי רצון, ו-35% נוספים השיבו כי הם די שבעי רצון.

רוב הציבור שבע רצון רק "במידה נמוכה" מסיקור העימות

באיזו מידה אתה שבע רצון מהאופן שבו התקשורת מסקרת את העימות בין ישראל לפלסטינים?

מרגישים שצריכים לדעת יותר; חושבים שחשוב שהתקשורת תסקר

טבלה 1

משיבים ממוצא מזרחי נוטים להיות שבעי רצון פחות מהסיקור התקשורתי של העימות, ושביעות הרצון מסיקור העימות הולכת ופוחתת ככל שעולה רמת הדתיות. לא נמצא הבדל בין גברים לנשים בשאלה הזו. שביעות הרצון מסיקור העימות לא הייתה קשורה להשכלה. היא הייתה קשורה סטטיסטית לחשיפה לחדשות: שביעות הרצון נוטה להיות גבוהה יותר אצל צרכני חדשות כבדים. לא ניתן מנתונים מתאמיים להסיק את כיוון הקשר – כלומר האם הקשר בין חשיפה לחדשות לשביעות רצון מסיקור העימות הוא עדות לחשיפה סלקטיבית (קהלים שאינם שבעי רצון מסיקור העימות קוראים, מאזינים וצופים פחות בשל חוסר שביעות רצונם) או שמא מדובר בקשר הפוך (כלומר שהחשיפה לחדשות גורמת לשביעות רצון גבוהה יותר, או לפחות לדיווח על שביעות רצון כזאת).

בניגוד לתפיסה הרווחת בקרב בכירי התקשורת, נתוני הסקר מעידים על כך שחלקים נכבדים מהציבור מרגישים שהם צריכים לדעת יותר על הנעשה בשטחים. המרואיינים נשאלו אם הם מרגישים שהם צריכים לדעת יותר או פחות, או אולי לשמור על רמת הידע הנוכחית שלהם, לגבי סדרה של נושאים הקשורים בעימות. הממצאים מוצגים בטבלה 1. לגבי כל אחד מהנושאים, נשאלו המרואיינים גם עד כמה חשוב, או לא חשוב, שהתקשורת תסקר נושאים אלו. הממצאים הנוגעים לסדרת שאלות זו מופיעים בטבלה 2.

לגבי כל אחד מהנושאים הבאים, ציין האם כאזרח ישראלי אתה מרגיש שאתה צריך לדעת יותר, פחות, או אותו דבר, ממה שאתה יודע כיום על נושאים אלו? – התפלגות תשובות המשיבים (באחוזים)

לא יודע	הרבה פחות	מעט פחות	אותו דבר	מעט יותר	הרבה יותר	
						התרחשויות בפוליטיקה הפנימית הפלסטינית
3.6	14.1	7.7	33.7	15.4	25.5	
						המאזנים הבלתי חוקיים בשטחים
4.0	10.5	8.9	31.9	16.2	28.5	
						מחסומים של צה"ל בשטחים
4.2	13.5	10.3	32.3	17.2	22.6	
						פעולות של צה"ל נגד פלסטינים שמעורבים בטרור
2.4	16.0	9.5	33.9	14.3	24.0	
						פרטים על פגיעה באזרחים פלסטינים שאינם מעורבים בטרור
4.8	22.6	12.1	31.5	14.7	14.5	
						היחסים בין הפלסטינים למתנחלים בשטחים
3.8	13.9	8.9	30.7	16.4	26.3	
						גדר ההפרדה, התוואי שלה, והשפעתה על החיים בשטח
3.0	8.5	4.0	29.5	19.8	35.2	

לגבי כל אחד מהנושאים הללו האם לדעתך, חשוב, או לא חשוב, שהתקשורת הישראלית תפרסם מידע מפורט לגביהם? – התפלגות תשובות המשיבים (באחוזים)

לא יודע	בכלל לא חשוב	לא כל-כך חשוב	באמצע	די חשוב	מאד חשוב	
3.2	18.8	16.4	20.2	23.6	17.8	התרחשויות בפוליטיקה הפנימית הפלסטינית
3.6	15.6	13.5	19.4	23.6	24.4	המאחזים הבלתי חוקיים בשטחים
3.6	18.9	12.9	20.7	22.7	21.2	מחסומים של צה"ל בשטחים
2.5	19.4	13.9	13.7	23.0	27.5	פעולות של צה"ל נגד פלסטינים שמעורבים בטרור
3.8	26.1	15.2	18.2	20.4	16.2	פרטים על פגיעה באזרחים פלסטינים שאינם מעורבים בטרור
3.8	15.4	13.5	21.4	24.8	21.2	היחסים בין הפלסטינים למתנחלים בשטחים
3.6	10.7	6.2	16.3	27.2	36.1	גדר ההפרדה, התוואי שלה, והשפעתה על החיים בשטח

כפי שמראות הטבלאות, משיבים רבים היו שבעי רצון מרמות הידע הנוכחי שלהם בנושאים הקשורים לעימות ולחברה הפלסטינית. ברוב המקרים הייתה התשובה השכיחה – "מעוניין לדעת אותו הדבר". אבל משיבים רבים – בין 30% ל-55% בשאלות השונות – אמרו כי היו רוצים לדעת יותר על נושאים אלו. בין 36% ל-60% חשוב, שחשוב או מאוד שהתקשורת תפרסם מידע מפורט לגבי נושאים אלו.

כ-40% מהמשיבים אמרו, כי היו רוצים לדעת יותר על התרחשויות בפוליטיקה הפנימית הפלסטינית (מתוכם כ-26% השיבו, שהיו רוצים לדעת הרבה יותר). רק כ-22% השיבו, כי היו מעוניינים לדעת פחות ממה שהם יודעים בנושא זה. כ-41% השיבו כי "חשוב" או "חשוב מאוד" שהתקשורת הישראלית תפרסם מידע מפורט לגבי התרחשויות בפוליטיקה הפנימית הפלסטינית. כ-45% השיבו, כי היו רוצים לדעת יותר בנושא המאחזים הבלתי-חוקיים בשטחים. פחות מ-20% רצו לדעת פחות ממה שהם יודעים בנושא הזה. כמעט חצי מהמשיבים סברו שחשוב, או חשוב מאוד, שהתקשורת תפרסם מידע מפורט בנושא המאחזים. פחות מ-30% חשוב, שמידע כזה הוא "לא כל כך חשוב" או "בכלל" לא חשוב.

כ-42% אמרו, כי הם מרגישים שהם צריכים לדעת יותר בנושא היחסים בין המתנחלים לבין הפלסטינים, ו-46% השיבו, כי "חשוב" או "חשוב מאוד" שהתקשורת הישראלית תפרסם מידע בנושא זה. כ-40% מהמשיבים מרגישים, שהם צריכים לדעת יותר בנושא המחסומים, ו-44% אמרו, כי "חשוב" או "חשוב מאוד" שהתקשורת תפרסם מידע בנושא זה. 38% מרגישים שהם צריכים לדעת יותר בנושא הפעילות של צה"ל נגד פלסטינים המעורבים בטרור. 50% ענו, כי "חשוב" או "חשוב מאוד" שהתקשורת תפרסם מידע מפורט לגבי פעילות כזו.

הנושא שהכי הרבה משיבים ביקשו לדעת עליו יותר הוא גדר ההפרדה, התוואי שלה והשפעתה על החיים בשטח. רוב המשיבים – 55% – היו רוצים לדעת יותר ממה שהם יודעים בהווה על נושא זה. 63% מהמשיבים סבורים, כי "חשוב" או "חשוב מאוד" שהתקשורת הישראלית תפרסם מידע מפורט לגבי גדר ההפרדה, התוואי שלה ומשמעותה עבור התושבים בשטח. רק כ-10% סבורים שלא חשוב בכלל שהתקשורת תפרסם מידע מפורט בנושא זה.

הנושא שעליו ביקשו המשיבים לדעת הכי פחות הוא פגיעה של צה"ל באזרחים שאינם מעורבים בטרור. כ-30% מרגישים, שהם צריכים לדעת יותר בנושא זה, לעומת 35% שהיו מעדיפים לדעת פחות. יותר משיבים סבורים, שלא חשוב שהתקשורת תפרסם מידע מפורט בנושא זה (41%) מאשר לגבי כל אחד מהנושאים האחרים שהוצגו בסקר. פחות משיבים חושבים, שנושא זה הוא חשוב, לעומת יתר הנושאים שהוצגו בסקר. אבל גם כאן, חלק נכבד מהציבור הישראלי – מעל שליש – סבור, כי הפגיעה בפלסטינים שאינם מעורבים בטרור הוא נושא שחשוב שהתקשורת תפרסם מידע לגביו.

משאלות הסקר השונות, המוצגות בטבלאות 1 ו-2, יצרנו שני משתנים. משתנה אחד הבחין בין משיבים שמרגישים שהם צריכים לדעת יותר למשיבים שמרגישים שהם צריכים לדעת פחות בנושאים השונים. המשתנה השני הבחין בין משיבים הסבורים, כי חשוב שהתקשורת תסקר נושאים אלו, למשיבים שסבורים שאין זה חשוב. המתאם בין שני משתנים אלו היה גבוה למדי ($r=0.65$, $p < .005$). משמעות הדבר: משיבים שהרגישו, כי הם מעוניינים לדעת יותר בנושאים הקשורים לעימות, סברו גם שחשוב שהתקשורת תפרסם אינפורמציה בנושאים אלו.

כמו כן, נמצא מתאם שלילי בין שני המשתנים לדתיות. ככל שעלתה רמת הדתיות, כך נטו המשיבים לומר כי היו רוצים לדעת פחות, וכי לא חשוב שהתקשורת תסקר בפירוט את הנושאים שמדובר בהם. עולים מחבר העמים נטו להשיב, שהיו רוצים לדעת יותר בנושאים הקשורים לעימות, ושחשוב שהתקשורת הישראלית תפרסם מידע מפורט לגביהם. משיבים ממוצא מזרחי נטו להשיב, שהיו רוצים לדעת פחות לגבי נושאים הקשורים לעימות. משיבים ממוצא מזרחי נטו גם לומר, שלא חשוב שהתקשורת תסקר בפירוט את הנושאים הקשורים לעימות. ככל שעלתה רמת ההשכלה, כך נטו המשיבים לומר, שהיו רוצים לדעת יותר, ושחשוב שהתקשורת תסקר את הנושאים הקשורים לעימות. נשים נטו יותר מגברים לומר, כי היו רוצות לדעת יותר, והן גם נטו יותר מגברים להשיב, כי חשוב שהתקשורת תסקר את הנושאים הרלוונטיים.

בכירי העיתונות יתעניינו במיוחד בקשר בין החשיפה לרצון לדעת: צרכני החדשות הכבדים נטו דווקא לומר, כי היו רוצים לדעת יותר בנושאים שהוצגו בפניהם בסקר. ככל שעלתה החשיפה לתקשורת, כך נטו גם המשיבים לומר, שחשוב שהתקשורת תסקר בפירוט נושאים אלו, אולם קשרים אלו היו חלשים למדי ($r=.09$).

לא יודעים מיהו ראש הממשלה הפלסטיני

המרוויינים נשאלו חמש שאלות של ידע פוליטי בנושאים הקשורים לעימות – ארבע מתוכן נגעו לצד הפלסטיני בסיכסוך. השאלה הראשונה הייתה מי מכהן כראש הממשלה הפלסטיני. אפשרויות התשובה היו יאסר ערפאת, יאסר עבד-רבו, מחמוד עבס (אבו-מאזן) ואחמד קריע (אבו-עלא). למרות ששמו מוזכר לעתים תכופות בתקשורת, רק 40% מהמשיבים ידעו, שהתשובה הנכונה היא אחמד קריע (אבו עלא). 24% השיבו שאינם יודעים. יתר המשיבים השיבו תשובות לא נכונות.

שאלת הידע השנייה עסקה בשר האוצר הפלסטיני. המשיבים נתבקשו לזהות את שמו מבין ארבעת השמות הבאים: סאלם פאייד, סאיב עריקאת, נביל רודיינה וחנאן עשראווי. 68 אחוזים השיבו "לא יודע" לשאלה זו. רק 17.6% ידעו, כי התשובה הנכונה היא סאלם פאייד. יתר המשיבים ענו תשובות לא נכונות.

שאלת הידע השלישית עסקה בדעת הקהל הפלסטינית לגבי פיגועי ההתאבדות. נוסח השאלה היה "למיטב ידיעתך, ועל פי סקרי דעת קהל שהתפרסמו לאחרונה, כמה אחוזים מהציבור הפלסטיני תומכים כעת בהמשך פיגועי ההתאבדות בתוך שטח מדינת ישראל?" אפשרויות התשובה היו: "כ-20%", "כ-50%", "כ-70%" או "כ-90%". מעל רבע מהמשיבים ענו שאינם יודעים את התשובה לשאלה זו. רק כ-17% השיבו את התשובה הנכונה – בערך 50%. המשיבים נטו להפריז בתמיכה בפיגועים ברחוב הפלסטיני: כ-27% ענו, כי 70% מהפלסטינים תומכים בהמשך פיגועי ההתאבדות, ו-18% נוספים סברו, כי 90% מהפלסטינים תומכים בפיגועים אלו. רק 12% חשבו, כי 20% מהפלסטינים תומכים בהמשך הפיגועים.

שאלת הידע הרביעית נגעה למספר הפלסטינים שנהרגו בסיבוב הנוכחי של העימות, מאז שפרץ בספטמבר 2000. אפשרויות התשובה היו: "בערך 500", "בערך 1500", "בערך 2500", ו"בערך 3500". 40% (!) מהמשיבים ענו, שאינם יודעים. רק 20% ידעו את התשובה הנכונה (בערך 2500).

שאלת הידע החמישית עסקה במספר הישראלים שנהרגו מאז פרוץ הסיבוב הנוכחי של העימות בספטמבר 2000. אפשרויות התשובה היו: "בערך 500", "בערך 1000" (התשובה הנכונה), "בערך 1500", ו"בערך 2000". 20% מהמשיבים ענו, כי אינם יודעים (כמחצית משיעור המשיבים "לא יודע" בשאלה לגבי הפלסטינים) וכ-34% ענו את התשובה הנכונה (שיעור כפול מאלו שידעו נכונה את מספר הפלסטינים שנהרגו עד כה בעימות). כלומר, הישראלים נוטים לדעת לגבי נפגעים בצד שלהם, הרבה יותר מאשר לגבי נפגעים בצד השני, אם כי גם לגבי מספר ההרוגים הישראלים כשני שלישים מהמשיבים לא ידעו את התשובה הנכונה.

יצרנו למרוויינים "ציוני ידע": כל מרוויין קיבל נקודה אחת על תשובה נכונה, ואפס נקודות על תשובה לא נכונה. ציון הידע הממוצע היה 1.07 (!), כלומר המשיבים ענו נכון בממוצע רק לשאלה אחת. אף אחד מהמשיבים לא ענה נכונה לכל חמש שאלות הידע. כ-36% מהמשיבים לא ענו נכונה אפילו על שאלה אחת. 34% נוספים ידעו את התשובה הנכונה לשאלה אחת בלבד.

כמו במקומות אחרים בעולם, גם בישראל נמצאו פערי ידע פוליטי בין המינים: גברים ידעו בממוצע מעט יותר תשובות נכונות מאשר נשים (ציון הידע הממוצע של גברים

היה 1.35 ושל נשים 0.84). הידע לגבי העימות הלך ועלה ככל שעלתה ההשכלה (בקרוב בעלי ההשכלה העממית ציון הידע הממוצע היה 0.74, בקרב בעלי ההשכלה התיכונית 1.14, ובקרוב בעלי ההשכלה העל-תיכונית 1.20). עולים קיבלו בממוצע במבחן הידע ציון נמוך מוותיקים (0.66 לעומת 1.17 בהתאמה). ציון הידע הפוליטי לגבי העימות ירד ככל שעלתה רמת הדתיות, ועלה ככל שעלתה ההכנסה. לא נמצאו הבדלים מובהקים בידע הפוליטי לגבי העימות בין מזרחיים לאשכנזים. הידע לגבי העימות לא היה קשור סטטיסטית לגיל המשיבים.

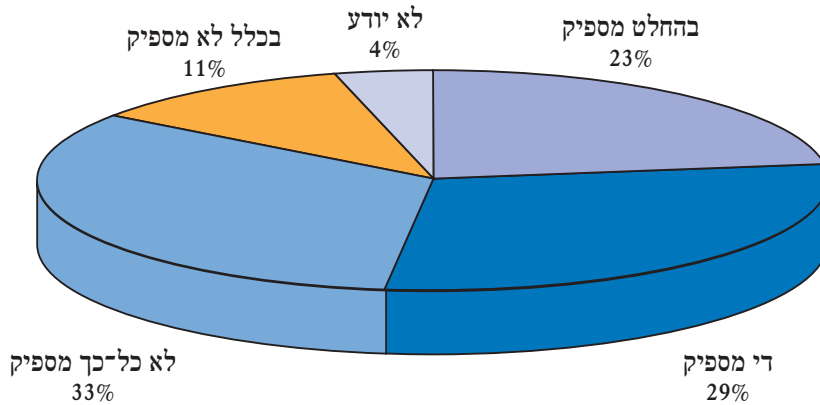
נמצא מתאם בין ציון הידע לחשיפה לתקשורת ($r = .13, p < .01$): ככל שעלתה החשיפה לתקשורת עלה הידע לגבי העימות. ממצא זה עקבי עם ממצאי מחקרים שנערכו בחו"ל, המעידים, כי חשיפה לתקשורת קשורה בידע פוליטי. ככל הנראה, מתאם זה מעיד על למידה של קהלים מתכני החדשות אליהם הם נחשפים. חלק מהחוקרים אף הציעו להשתמש בציוני ידע פוליטי כאינדיקטור לחשיפה תקשורתית. הסיבה למתאם הנמוך יחסית היא, שציון הידע משקף חוץ מחשיפה גם תשומת לב לתכני החדשות, וכן יכולות קוגניטיביות של זכירה ושליפת ידע.

באופן מעניין, לא היה קשר בין ידע פוליטי לגבי העימות לעמדותיהם של הנבדקים ביחס לשאלה האם הם מרגישים שהם צריכים לדעת יותר או פחות לגבי נושאים הקשורים בעימות. אלו שידעו יותר לא הרגישו אחרת ביחס לשאלה מאלה שידעו פחות. לא נמצא גם קשר בין ידע פוליטי לגבי העימות לבין הרצון שהתקשורת תספק מידע מפורט לגבי הנושאים הקשורים בעימות.

משתנה נוסף שחישבנו סיכם את מספר הפעמים שכל משיב ענה "לא יודע". תשובה מסוג זה מציינת מודעות לחוסר הידיעה. ממוצע התשובות "לא יודע" היה 1.79, כלומר, באופן ממוצע נטו המשיבים לענות "לא יודע" בתשובה לכשתיים מחמש השאלות. מנגד רק כ-5% ענו "לא יודע" לכל חמש השאלות וכ-10% נוספים השיבו "לא יודע" לארבע מתוך חמש השאלות. רוב המשיבים נטו לומר, שאינם יודעים את התשובה לשאלה אחת, או לשתי שאלות, מתוך החמש. ייתכן שהמשיבים התביישו להודות בחוסר ידיעתם, או אולי ניסו לנחש את התשובה הנכונה מבין התשובות שהוצעו להם. אפשרות נוספת היא שהמשיבים פשוט אינם יודעים שאינם יודעים את התשובה הנכונה.

בדומה לציוני הידע, גם ציוני חוסר הידע (המודע) היו קשורים למשתנים דמוגרפיים. דתיות הייתה קשורה חיובית לנטייה להשיב "לא יודע". עולים נטו להשיב "לא יודע" יותר מוותיקים. מבוגרים נטו להשיב "לא יודע" יותר מצעירים (אף על פי שציוני הידע מעידים, כי צעירים לא נטו לדעת יותר תשובות נכונות בפועל). נשים נטו יותר מגברים להשיב שאינם יודעים. תשובות "לא יודע" היו קשורות שלילית לרמת ההכנסה. תשובות אלו היו קשורות שלילית גם לחשיפה לתקשורת. במקרה של משתנה זה, נמצא קשר שלילי בין כמות התשובות "לא יודע" לתפיסת המשיבים שעליהם לדעת יותר בנושאים הקשורים לעימות ($r = -.12, p < .01$) ולתפיסה שחשוב מאוד שהתקשורת תסקר נושאים אלו ($r = -.09, p < .05$). אלו שהיו מוכנים להודות, כי אינם יודעים את התשובות לשאלות הידע נטו לומר, כי אינם רוצים לדעת, ושנושאים הקשורים לעימות אינם ראויים לסיקור תקשורתי.

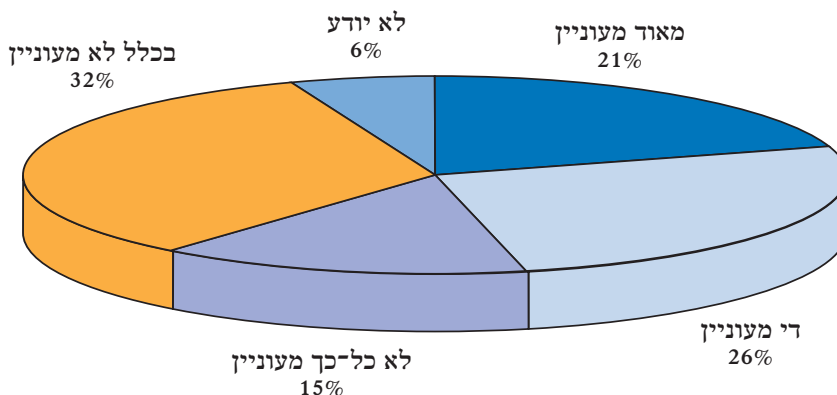
בחברה הישראלית אין הסכמה לגבי מידת הנכונות של הפלסטינים לפשרות שיביאו לסיום הסכסוך הישראלי-פלסטיני. באיזו מידה אתה מרגיש שהידע שלך בנושא מספיק, או לא מספיק, בכדי לגבש דעה לגבי מידת הנכונות של הפלסטינים לפשרות?

למרות הבורות שנחשפה בשאלות הידע, נטו רוב המשיבים לחשוב, שהם יודעים מספיק על החברה הפלסטינית בכדי לגבש דעה בדבר מידת הנכונות של הפלסטינים לפשרות. נוסח השאלה שעסקה בנושא זה היה: "בחברה הישראלית אין הסכמה לגבי מידת הנכונות של הפלסטינים לפשרות שיביאו לסיום הסכסוך הישראלי-פלסטיני. באיזו מידה אתה מרגיש שהידע שלך בנושא מספיק, או לא מספיק, בכדי לגבש דעה לגבי מידת הנכונות של הפלסטינים לפשרות?"

23% מהנשאלים השיבו "בהחלט מספיק"; 29% השיבו "די מספיק"; 33% השיבו "לא כל כך מספיק", ו-11% אמרו שהידע שלהם "בכלל לא מספיק". נמצא מתאם בין התשובות לשאלה הזו ובין ציוני הידע – אלו שידעו להשיב נכונה על השאלות נטו לחשוב שהם יודעים מספיק. נמצא גם מתאם בין תשובה זו לבין תחושתם של המשיבים שעליהם לדעת יותר בנושאים הקשורים לעימות, ועמדתם בנוגע לחשיבות הסיקור.

האם אתה מעוניין או לא מעוניין, שמאמרים מהתקשורת הפלסטינית יתורגמו לעברית ויתפרסמו בתקשורת הישראלית?

ככל שהנבדקים חשו שאינם יודעים מספיק על מידת הנכונות של הפלסטינים להגיע לפשרות, כך נטו לחוש שהם צריכים לדעת יותר, וכך נטו לחשוב שחשוב שהתקשורת תסקר נושאים אלו.

המרואיינים נשאלו אם היו מעוניינים שהתקשורת הישראלית תפרסם מאמרים מהתקשורת הפלסטינית, בתרגום לעברית. המשיבים היו חצויים בתשובותיהם לשאלה זו. כשליש השיבו, שהם אינם מעוניינים בכך כלל; 15% השיבו, שהם "לא כל כך" מעוניינים; 26% השיבו שהם "די" מעוניינים ו-21% השיבו שהם "מאוד" מעוניינים. כלומר, בסך הכל כ-47% אמרו, כי היו מעוניינים בפרסום מאמרים מהתקשורת הפלסטינית בתקשורת הישראלית, ו-47% הביעו חוסר עניין בפרסום מסוג זה. אלו שהרגישו שאינם יודעים מספיק על החברה הפלסטינית, בכדי לגבש עמדה בדבר נכונותם של הפלסטינים לפשרות, נטו יותר להביע עניין בפרסום מאמרים מהתקשורת הפלסטינית בישראל. נמצא מתאם חיובי בין הרצון לקרוא מאמרים מהתקשורת הפלסטינית לבין הרגשת המשיבים, שהם צריכים לדעת יותר בנושאים הקשורים בעימות, ולתחושתם, שחשוב שהתקשורת תסקר נושאים אלו. באופן מעניין, הרצון לקרוא מאמרים מהתקשורת הפלסטינית היה חזק יותר דווקא אצל משיבים שהיו בעלי ידע, באופן יחסי, לגבי העימות ולגבי החברה הפלסטינית.

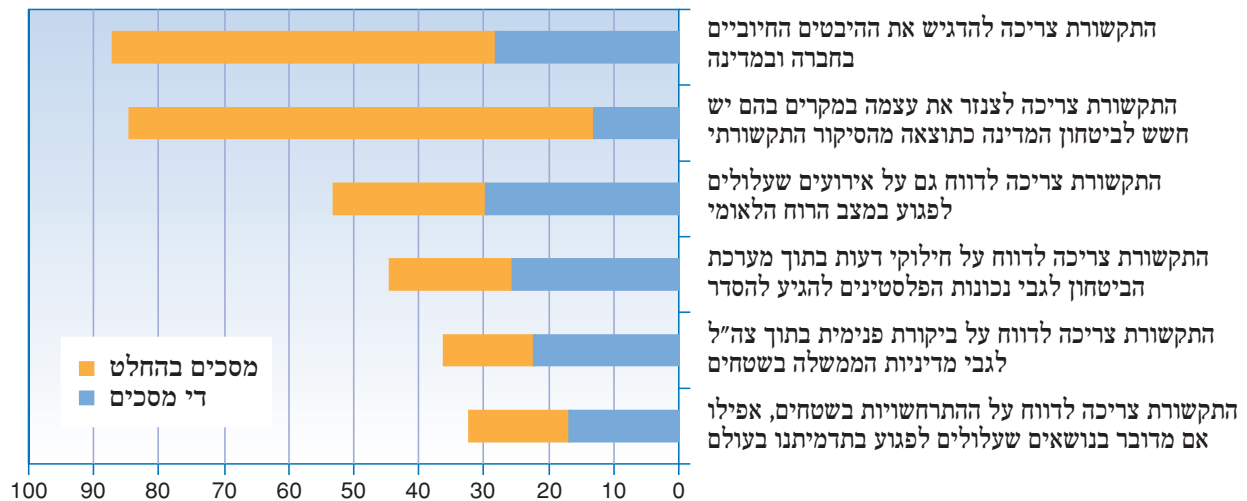
המרואיינים נשאלו האם לדעתם על התקשורת הישראלית להסתמך על מקורות ישראלים, או על מקורות פלסטיניים, או על מקורות משני הצדדים, כאשר היא מסקרת את האירועים. נוסח השאלה היה: "האם לדעתך, בסיקור האירועים בשטחים, התקשורת הישראלית צריכה להסתמך על מקורות ישראלים, מקורות פלסטינים, או על מקורות משני הצדדים?" רוב המשיבים (כ-56%) ענו, כי היו מעוניינים שהתקשורת תתבסס על מקורות משני הצדדים. מנגד, כמעט 40% היו רוצים שהתקשורת תסתמך רק על מקורות ישראלים. רק משיב אחד בלבד, מתוך 505, השיב, כי חשוב שהתקשורת תסתמך על מקורות פלסטינים. חמישה משיבים (שהם כאחוז) השיבו, שהיו מעוניינים שהתקשורת לא תסתמך לא על מקורות ישראלים ולא על פלסטינים.

שאלת ההמשך הייתה: "ובמידה ויש סתירה בין המקורות הישראלים למקורות הפלסטיניים, האם לדעתך התקשורת הישראלית צריכה להציג רק את הגירסא הישראלית, רק את הגירסא הפלסטינית, את שתי הגירסאות תוך הבלטת הגירסא הישראלית, את שתי הגירסאות תוך הבלטת הגירסא הפלסטינית, או את שתי הגירסאות באופן שווה?". התשובה השכיחה הייתה "את שני המקורות באופן שווה". באפשרות זו בחרו כמעט 42% מהמשיבים. כ-29% היו מעדיפים שהתקשורת תציג את שתי הגירסאות, אך תבליט את הגירסא הישראלית, בעוד כרבע מהמשיבים היו מעוניינים שהתקשורת תציג רק את הגירסא הישראלית.

באופן כללי, רוב גדול של המרואיינים נטו לחשוב, כי סיקור ענייני ביטחון בתקשורת פוגע בביטחון המדינה. 20% חשבו שהסיקור "פוגע מאוד" בביטחון; 39% חשבו שהסיקור "די פוגע בביטחון". רק 4% חשבו שהסיקור "מאוד תורם" לביטחון, וכ-20% השיבו שהסיקור "די תורם" לביטחון. (יתר המשיבים ענו כי הסיקור אינו תורם ואינו פוגע בביטחון, או שאינם יודעים).

מעוניינים בסיקור המבוסס על מקורות משני הצדדים

עמדות לגבי סיקור העימות

13

תפישה זו מביאה את רוב המשיבים לתמוך בצנזורה עצמית של כלי התקשורת כאשר עולה שאלת הביטחון: כמעט 85% מהמשיבים הסכימו עם המשפט "התקשורת צריכה לצנזר את עצמה במקרים בהם יש חשש לביטחון המדינה כתוצאה מהסיקור התקשורתי". 72% מתוכם הסכימו עם משפט זה – "בהחלט". אחוזים דומים של משיבים הסכימו עם המשפט "התקשורת צריכה להדגיש את ההיבטים החיוביים בחברה ובמדינה": 59% הסכימו עם משפט זה "בהחלט" ו-27% "די הסכימו". בנושא הזה יש רוב קונצנזואלי כמעט, והממצא עוקב אחר ממצא קודם, שהראה כי רוב משמעותי בציבור מסכים עם הטענה שהתקשורת אינה מדווחת מספיק על חדשות טובות (ראו מדד אמון בתקשורת מס' 1).

ההסכמה עם משפטים שהדגישו את מעורבות התקשורת וזכותה לדווח הייתה נמוכה הרבה יותר, אם כי, לעתים, עדיין משמעותית. רוב המשיבים (כ-52%) הסכימו עם המשפט "התקשורת צריכה לדווח גם על אירועים שעלולים לפגוע במצב הרוח הלאומי", 43% לא הסכימו עם משפט זה, ויתר המשיבים ענו שאינם יודעים. 44% הסכימו, שהתקשורת "צריכה לדווח על חילוקי דעות בתוך מערכת הביטחון לגבי נכונות הפלסטינים להגיע להסדר". 32% הסכימו, כי "התקשורת צריכה לדווח על ההתרחשויות בשטחים, אפילו אם מדובר בנושאים שעלולים לפגוע בתדמיתנו בעולם"; 26% הסכימו, כי התקשורת צריכה לדווח על ביקורת פנימית בתוך צה"ל לגבי מדיניות הממשלה בשטחים.

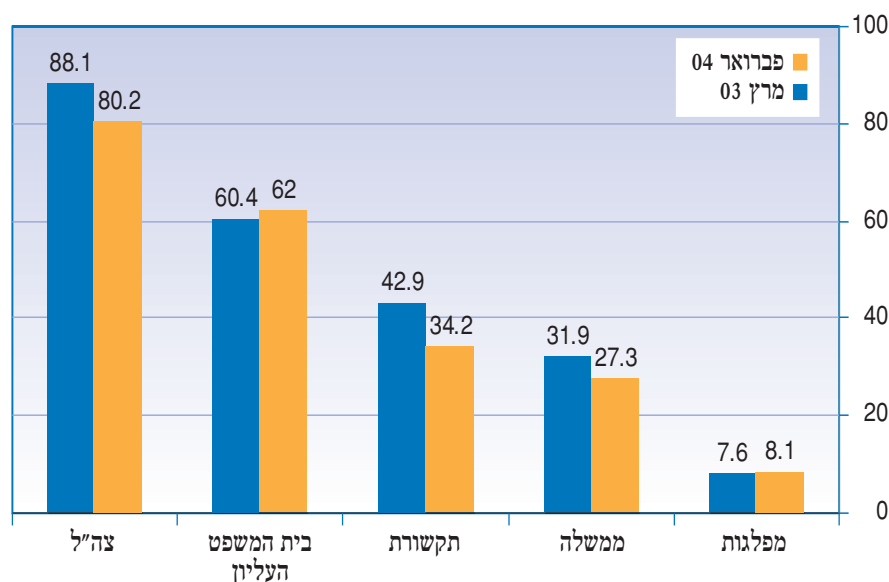
העמדות שהביעו המשיבים כלפי התקשורת אינן תמיד עקביות. מצד אחד, כאשר השאלות הצביעו על נושאים ספציפיים, כמו גדר ההפרדה או המחסומים בשטחים, בלטה התפיסה שחשוב שהתקשורת תדווח בהרחבה על הנושאים האלה. מנגד, כאשר השאלה רמזה על האפשרות שהסיקור יפגע במוראל הלאומי, בתדמית ישראל בעולם או בביטחון המדינה, משיבים רבים מאוד בחרו להסתייג. מיעוט, אם כי משמעותי, מעוניין לשמוע ביקורת פנימית מתוך מערכת הביטחון. רק מיעוט סבור שהדיווח התקשורתי מוצדק גם במחיר פגיעה בתדמית ישראל.

מדד אמון הציבור בתקשורת

מחקר זה הוא חלק מפרוייקט "מדד האמון בתקשורת", העוקב אחר שינויים ותנודות בעמדות הציבור הישראלי כלפי התקשורת הישראלית ואמינותה. מדד האמון מבוסס על מחקרים שנערכו בארה"ב בנושא אמינות התקשורת. הוא מורכב מחמש שאלות לגבי תפיסת התקשורת: האם התקשורת הישראלית היא אמינה, מאוזנת, מדוייקת, מספרת את כל הסיפור והוגנת. המדד נמדד עד כה בסוף דצמבר 2002 ותחילת ינואר 2003 (כחודש לפני הבחירות האחרונות לכנסת), ובמהלך חודש מרץ 2003, מספר ימים לאחר הפלישה האמריקנית לעיראק. רמת האמון בתקשורת שנמדדה בקרב הציבור היהודי בסקר מספר 1 עמדה על 2.95, על סולם שנע בין 1 ל-5, מעט מתחת נקודת האמצע. בסקר מרץ 2003 עלה ממוצע מדד האמון בתקשורת בקרב הציבור היהודי ל-3.12. עליה זו הוסברה בשל המלחמה במפרץ שהביאה עמה לעלייה באמון המוסדי באופן כללי, ככל הנראה בשל התלכדות של הציבור סביב מוסדות חברתיים בתקופת משבר.

בפברואר 2004 עמד מדד האמון בתקשורת בקרב הציבור היהודי על 2.92, ירידה בהשוואה לתקופת המלחמה במפרץ, וירידה קלה בהשוואה לתקופה שקדמה לבחירות 2003. גם הפעם מדובר ברמה בינונית של אמון. גם הפעם, הקטגוריה השכיחה הייתה הקטגוריה האמצעית – המרואיינים נטו לומר, כי התקשורת "לפעמים" הוגנת, מאוזנת, מדוייקת ואמינה (בין 33% ל-40% מהמשיבים השיבו "לפעמים" בשאלות מדד האמון בתקשורת). גם הפעם, כאשר מפרקים את מדד האמון לחמשת מרכיביו, מגלים כי התקשורת הישראלית זכתה לציון גבוה יותר על אמינותה (ציון ממוצע 3.02) ולציונים נמוכים במיוחד על איזון (ציון ממוצע 2.84).

אמון במוסדות – שיעור המאמינים במידה "רבה" ו"רבה מאוד" (באחוזים)

תרשים 5

גם האמון במוסדות חברתיים אחרים, למשל צה"ל והממשלה, ירד במעט, בהשוואה לסקר מרץ 2003. אחוז המשיבים, כי יש להם מידה "רבה" או "רבה מאוד" של אמון בממשלה ירד מ-32% ל-27%. שיעורם של המשיבים כי יש להם אמון במידה "רבה" או "רבה מאוד" בצה"ל ירד מ-88% לכ-80%. שיעור המביעים אמון בתקשורת במידה "רבה" או "רבה מאוד" ירד מ-43% במרץ 2003 ל-34% בתחילת פברואר 2004. שיעור האמון במפלגות ובכית המשפט העליון נותר יציב למדי. גם בהשוואה למוסדות אחרים נהנית התקשורת מרמה בינונית של אמון – רבים יותר נותנים אמון בצה"ל ובכית המשפט העליון. מנגד, רבים יותר מאמינים לתקשורת בהשוואה למפלגות ולממשלה.

הראיונות הטלפוניים בוצעו במכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל, בפקולטה למדעי החברה באוניברסיטת תל אביב. הראיונות נערכו בעברית וברוסית בימים הראשונים של חודש פברואר 2004. טעות הדגימה היא 2.2%. שיעור המסרבים להשיב היה 57%.

המדגם כלל 505 משיבים בני 18 ומעלה, שהם מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת במדינת ישראל, בעלי קו טלפון ניח. הדגימה התבצעה מרשימת כלל הטלפונים בישראל (לא כולל ישובים ערביים). המנויים הרלוונטיים למחקר ממוספרים בסדר רץ. מתוך רשימה זו מתבצעת הדגימה. הדגימה היא דגימה אקראית פשוטה של מספרים אקראיים, מתוך שלוש שכבות: שכבת השכלה נמוכה, שכבת חרדים ושכבה כללית. בתוך כל שכבה, לכל מנוי סיכוי שווה להיכנס למדגם. בתוך משק הבית נדגם מבוגר אחד באופן אקראי.

המדגם היה מחולק שווה בשווה בין המינים. הוא כלל כ-16% עולים ממדינות חבר העמים. כשליש מהמשיבים היו ממוצא מזרחי (ילידי ארצות המזרח התיכון ואפריקה או ילדיהם). למשיבים היו במוצא כ-13% שנות לימוד. לכ-7% הייתה השכלה עממית בלבד. 24% מהמשיבים היו בעלי השכלה אקדמית, ולכ-54% הייתה השכלה תיכונית. כמחצית מהמשיבים הגדירו עצמם כחילוניים, 28% הגדירו עצמם כמסורתיים, כ-10% כדתיים וכ-8% כחרדים. הגיל הממוצע במדגם היה 44.

תיאור המדגם

מכון חיים הרצוג
לתקשורת, חברה ופוליטיקה

הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל אביב 69978
טל. 03-6405866, פקס 03-6406545

Email: mherzog@post.tau.ac.il • www.tau.ac.il/institutes/herzog